

Верховний
Суд

Питання пов'язані з визнанням свідоцтва про право на спадщину недійсним у практиці Верховного Суду

Ольга Ступак
суддя КЦС ВС

Цивілістична платформа
20 січня 2023 року

Питання для обговорення:

1. Оспорення свідоцтва про право на спадщину як спосіб захисту цивільних справ.
2. Застосування позовної давності до вимоги про оспорення свідоцтва про право на спадщину.
3. Право на обов'язкову частку в спадщині.
4. Визначення спільного сумісного майна при спадкуванні.
5. Строк на відкликання заяви про відмову від спадщини.

Постанова ОП ВС від 05 вересня 2022 року справа № 385/321/20 (№ 61-9916сво21) (*позов про оспорування свідоцтва*)

Обов'язок спадкоємця, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно, звернутися до нотаріуса за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно встановлено і у статті 1297 ЦК України. Правових наслідків невиконання такого обов'язку, зокрема у вигляді втрати права на спадщину, положеннями цивільного законодавства не передбачено. Водночас, спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якого є нерухоме майно, але не отримав свідоцтва про право на спадщину, не має можливості розпоряджатися таким майном, оскільки у нього немає правовстановлюючого документа на спадкування нерухомого майна.

Свідоцтво про право на спадщину - це документ, який посвідчує перехід права власності на спадкове майно від спадкодавця до спадкоємців. Видачею свідоцтва про право на спадщину завершується оформлення спадкових прав.

У приватному праві недійсність (нікчемність чи оспоруваність) може стосуватися або «вражати» договір, правочин, акт органу юридичної особи, державну реєстрацію чи документ.

Свідоцтво про право на спадщину визнається недійсним за рішенням суду, якщо буде встановлено, що особа, якій воно видане, не мала права на спадкування, а також в інших випадках, встановлених законом (частина перша статті 1301 ЦК України).

У ЦК України закріплено можливість пред'явити позовну вимогу про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину. Заявляти вимогу про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину може будь-яка особа, цивільні права чи інтереси якої порушені видачею свідоцтва про право на спадщину. Тобто, оспорування свідоцтва про право на спадщину відбувається тільки за ініціативою заінтересованої особи шляхом пред'явлення вимоги про визнання його недійсним (позов про оспорування свідоцтва).

Постанова ВС від 29 червня 2022 року справа № 383/258/21 (№ 61-18173св21)
(визначення іншому спадкоємцю додаткового строку на прийняття та оспорення в зв'язку з цим свідоцтва)

Спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину, що передбачено частиною першою статті 1296 ЦК України.

За позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини (частина третя статті 1296 ЦК України).

Порядок визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину врегульовано статтею 1301 ЦК України, згідно з якою свідоцтво про право на спадщину визнається недійсним за рішенням суду, якщо буде встановлено, що особа, якій воно видане, не мала права на спадкування, а також **в інших випадках, встановлених законом.**

Відповідно до статті 1301 ЦК України свідоцтво про право на спадщину може бути визнано недійсним не лише тоді, коли особа, якій воно видане, не мала права на спадкування, але й за інших підстав, установлених законом. Іншими підставами можуть бути: визнання заповіту недійсним, визнання відмови від спадщини недійсною, визнання шлюбу недійсним, порушення у зв'язку з видачою свідоцтва про право на спадщину прав інших осіб тощо.

Свідоцтво про право на спадщину може бути визнано недійсним лише за рішенням суду.

Постанова ВС від 29 червня 2022 року справа № 383/258/21 (№ 61-18173св21)
(визначення іншому спадкоємцю додаткового строку на прийняття та оспорення в зв'язку з цим свідоцтва)

Вимоги позову:

про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину та скасування державної реєстрації права на нерухоме майно

Обставини:

06 липня 2015 року помер спадкодавець.

Свідоцтво про право на спадщину видано спадкоємиці II черги 11 березня 2016 року .

Позивача є спадкоємцем I черги, його 19 вересня 2019 року рішенням суду визнано недієздатним.

Позивачу 07 вересня 2020 року рішенням суду визначено додатковий строк на прийняття спадщини.

Позов задоволено.

Порушення у зв'язку з видачою свідоцтва про право на спадщину прав інших заінтересованих осіб, які в установленому законом порядку прийняли спадщину, є самостійною підставою для визнання свідоцтв про право на спадщину за законом недійсними.

Постанова ОП ВС від 05 вересня 2022 року справа № 385/321/20 (№ 61-9916сво21)
(застосування позовної давності при оспорюванні свідоцтва)

Факт видачі спадкоємцю свідоцтва про право власності в порядку спадкування на спадкове майно, право на яке має інший спадкоємець, або видача свідоцтва особі, яка не має прав на спадщину, доводить порушення прав та інтересів особи, і саме тому перебіг позовної давності необхідно пов'язувати із фактом видачі свідоцтва про право на спадщину другому із спадкоємців (чи особі, яка не є спадкоємцем), а в разі якщо особа, права та інтереси якої порушені видачею такого свідоцтва, доведе, що про існування такого свідоцтва, яким порушуються її права, їй стало відомо пізніше, то перебіг позовної давності варто пов'язувати саме з таким моментом.

Факт неотримання позивачем свідоцтва про право на спадщину та невизначення законодавцем строку, протягом якого спадкоємець має оформити свої спадкові права, не може підтверджувати, що в такого спадкоємця не виникло право на позов, оскільки видача свідоцтва про право на спадщину іншому із спадкоємців (чи особі, яка не є спадкоємцем) перешкоджає завершенню оформлення його спадкових прав другому із спадкоємців, який не отримав свідоцтва про право на спадщину, а отже, обґрунтовує виникнення у цього спадкоємця права на позов у матеріально-правовому аспекті.

Постанова ВС від 12 жовтня 2022 року справа № 725/42/21-ц (№ 61-1257св22)
(строк на оформлення спадщини та строк на звернення до суду)

Факт неотримання позивачем свідоцтва про право на спадщину та невизначення законодавцем строку, протягом якого спадкоємець має оформити свої спадкові права, не може доводити, що у такого спадкоємця не виникло право на позов, оскільки видача свідоцтва про право на спадщину (на все спадкове майно) іншому із спадкоємців або особі, яка не мала права на спадкування, перешкоджає завершенню оформлення своїх спадкових прав другому із спадкоємців (єдиному спадкоємцю), який не отримав свідоцтва про право на спадщину, а отже свідчить про виникнення у цього спадкоємця права на позов у матеріально-правовому аспекті.

Видача свідоцтва про право на спадщину (на все спадкове майно) одному із спадкоємців унеможливорює завершення оформлення своїх спадкових прав іншим із спадкоємців. Варто враховувати, що строк реалізації спадкоємцем спадкових прав – отримання свідоцтва про право на спадщину та строк захисту порушених прав спадкоємця – оспорення свідоцтва про право на спадщину, виданого іншому спадкоємцеві на все спадкове майно або особі, яка не є спадкоємцем, є різними строками і не є взаємозалежними. Перший строк законодавцем не обмежений і спадкоємець вправі на власний розсуд реалізувати таке право, водночас строк захисту порушеного права обмежений законодавцем у три роки з моменту порушення такого права, чи з моменту, коли особі стало чи мало стати відомо про порушення такого права, та може бути поновлений лише у разі доведення поважності причин його пропуску. Необмеження спадкоємця у строках оформлення своїх спадкових прав не має наслідком необмеження такої особи у строках захисту порушених спадкових прав.

Постанова ВС від 21 вересня 2022 року справа № 170/581/21 (№ 61-3127св22) (*обрахунок обов'язкової частки*)

У частині першій статті 1241 ЦК України визначено коло осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині. При визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині враховуються всі спадкоємці за законом першої черги, увесь склад спадщини.

За згодою особи, яка має право на обов'язкову частку у спадщині, належна їй частка визначається з майна, не охопленого заповітом. У разі незгоди ця частка визначається з усього складу спадщини. Прийняття спадщини спадкоємцем є обов'язковою умовою здійснення права на спадщину як за законом, так і за заповітом, а також і права на обов'язкову частку у спадщині.

При визначенні розміру обов'язкової частки враховується все спадкове майно, як заповідане, так і те, що не охоплене заповітом, а також речі звичайної домашньої обстановки та вжитку. Якщо заповідана лише частина спадкового майна, обов'язкова частка визначається, виходячи із вартості всього спадкового майна, але виділяється обов'язковому спадкоємцю з тієї частки спадкового майна, що залишилась поза заповітом.

Якщо частка майна, що залишилась не заповіданою, менша порівняно із розміром обов'язкової частки у спадщині, обов'язковий спадкоємець отримує частку, якої не вистачає, із заповіданої частини спадкового майна.

У випадку, коли спадкоємцю, який має право на обов'язкову частку у спадщині, в майні спадкодавця припадає частка, рівна обов'язковій або більша, то правила статті 1241 ЦК України не застосовуються.

Постанова ВС від 26 травня 2021 року справа № 159/4322/14 (№ 61-12870св19)
(право на обов'язкову частку)

Визначаючи, чи є особа з інвалідністю з дитинства такою, яка має право на обов'язкову частку у спадковому майні, необхідно враховувати не самий лише факт установлення особі інвалідності уповноваженим державним органом, а момент її настання, оскільки чинне законодавство пов'язує набуття особою інвалідності з дитинства не з відповідним висновком такого компетентного органу, а зі стійким розладом функцій організму особи, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності.

Зазначаючи, що причиною інвалідності ОСОБА_1 є інвалідність з дитинства, МСЕК підтвердила, що інвалідність настала у дитинстві заявника, тому обґрунтованим є висновок про те, що на момент відкриття спадщини була особою з інвалідністю з дитинства.

Верховний Суд наголошує, що позивач станом на день відкриття спадщини була непрацездатною в силу стану свого здоров'я, такий її стан відповідним висновком підтверджено ретроспективно, тобто встановлено на минулий період, оскільки визначено, що особа отримала інвалідність у період дитинства, відповідно, перебувала у такому стані до досягнення повноліття, що й обумовило її непрацездатність після досягнення повноліття та нагальну потребу у наданні їй певної соціальної гарантії захисту як особі з інвалідністю з дитинства.

Постанова ВС від 24 квітня 2019 року справа № 2-1007/12 (№ 61-22353св18)
(частка спадкодавця у спільному майні подружжя)
(приватизована земельна ділянка)

Відповідно до статті 1218 Цивільного кодексу України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Відповідно до статті 1278 ЦК України частки кожного спадкоємця у спадщині є рівними, якщо спадкодавець у заповіті сам не розподілив спадщину між ними. Кожен із спадкоємців має право на виділ його частки в натурі.

За змістом статті 60 Сімейного кодексу України майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині і чоловікові на праві спільної сумісної власності. У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини і чоловіка відповідно до статті 70 СК України є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

Відповідно до статті 1226 ЦК України успадкуванню підлягає частини спадкового майна, яка належала спадкодавцю у праві спільної сумісної власності з другим із подружжя, за винятком того майна, яке належало спадкодавцю на право особистої власності, таке, як земельна ділянка, оскільки указана земельна ділянка придбана у 1999 році на ім'я спадкодавця в порядку приватизації державного земельного фонду, а тому ця земельна ділянка є особистою приватною власністю, незалежно від того, що набута спадкодавицею в період зареєстрованого шлюбу.

Постанова ВС від 29 вересня 2022 року справа № 359/924/20 (№ 61-20230св21) (частка спадкодавця у спільному майні подружжя (забудована земельна ділянка))

Якщо одним із подружжя під час шлюбу, дійсного на момент виникнення спірних правовідносин, придбано будинок, то в подружжя виникла спільна сумісна власність, тобто право другого з подружжя на частину будинку. У зв'язку з тим, що земельну ділянку виділено у власність для обслуговування цього будинку, то в чоловіка, за яким визнається право власності на 1/2 частку будинку, в такій же частці виникає і право власності на земельну ділянку, необхідну для обслуговування будинку.

Земельна ділянка, одержана особою в період шлюбу в приватну власність шляхом приватизації, є його особистою приватною власністю, а не спільною сумісною власністю подружжя. Втім, якщо на такій земельній ділянці знаходиться будинок, будівля, споруда, що є спільною сумісною власністю подружжя, тоді у разі поділу будинку, будівлі, споруди між подружжям та виділу конкретної частини будинку, будівлі, споруди до особи, яка не мала права власності чи користування земельною ділянкою, переходить це право у розмірі частки права власності у спільному майні будинку, будівлі, споруди відповідно до статті 120 ЗК України 2001 року, статті 377 ЦК України. (Див. У постанові Верховного Суду від 25 лютого 2019 року у справі № 199/2099/17 (№ 61-35533св18).

Верховний Суд погоджується з висновком судів першої та апеляційної інстанцій про законність видачі відповідачу свідоцтва про право власності на 1/2 частку у праві на спірну земельну ділянку, а позивачці як особі, на користь якої складено заповіт, – свідоцтва про право на спадщину за заповітом на іншу 1/2 частку цієї земельної ділянки.

Постанова ВС від 08 квітня 2020 року справа № 130/2319/17 (№ 61-17641св19)
(частка іншого з подружжя)

Вимоги позову:

визнати недійсною заяву про відмову від прийняття спадщини;
визнати недійсним свідоцтво про право на спадщину за законом.

Обставини:

Одна спадкоємиця подала заяву про прийняття спадщини;
інші спадкоємці: дружина та інші дві доньки подали до нотаріальної контори письмові заяви, у яких відмовилися від прийняття спадщини.

У своїй заяві дружина серед іншого, вказала, що зміст статті 60 СК України їй роз'яснено. Від видачі свідоцтва про право власності на частину в спільній сумісній власності подружжя вона відмовляється. Шлюбний договір щодо правового режиму майна подружжя між нею та її чоловіком не укладався.

Позов задоволено частково, визнано недійсним у ½ частині свідоцтво про право на спадщину.

Постанова ВС від 08 квітня 2020 року справа № 130/2319/17 (№ 61-17641св19)
(частка іншого з подружжя)

Після смерті одно із подружжя, відкривається спадщини тільки на те майно, яке належало спадкодавцю особисто, відповідно частка іншого із подружжя у об'єкті, який є спільним сумісним майно, не входить до складу спадщини.

Отже, той з подружжя, хто є живим, реалізуючи свої права як спадкоємець, має право подати заяву про прийняття спадщини (чи відмови у її прийнятті), а також заяву про видачу свідоцтва про право на частку в спільному майні подружжя.

У разі, якщо майно, яке зареєстроване за спадкодавцем, не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, той з подружжя, хто є живим, може подати заяву про те, що він не претендує на одержання свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя, оскільки майно є особистою приватною власністю спадкодавця. Неподання такої заяви не змінює правового режиму майна, яке входить до складу спадщини.

Відповідно, заява одного із подружжя, хто є живим, про те, що він не претендує на одержання свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя, оскільки майно є особистою приватною власністю спадкодавця, підтверджує правовий статус майна померлого, як його особистого майна.

Постанова ВС від 08 квітня 2020 року справа № 130/2319/17 (№ 61-17641св19)
(*частка іншого з подружжя*)

За встановленими у справі обставинами, належність спірного майна на праві спільної сумісної власності подружжю ніхто не оспорував. Відповідно, чоловікові позивачки належала $\frac{1}{2}$ частини спірного майна як частка у спільному сумісному майні подружжя, і зі смертю чоловіка позивачки, її право власності на цю частину майна не припинилось.

За змістом статті 347 ЦК України, особа може відмовитися від права власності на майно, заявивши про це або вчинивши інші дії, які свідчать про її відмову від права власності. У разі відмови від права власності на майно, права на яке не підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту вчинення дії, яка свідчить про таку відмову. У разі відмови від права власності на майно, права на яке підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється з моменту внесення за заявою власника відповідного запису до державного реєстру.

Враховуючи наведені положення закону, а також зміст заяви позивачки від 09 червня 2015 року, а саме: «від видачі свідоцтва про право власності на частку в спільній сумісній власності подружжя я відмовляюсь», суди безпідставно не врахували, що позивачка не вчинила дій, які б свідчили про відмову від своєї власності, яка складалась із $\frac{1}{2}$ частини спільного сумісного майна.

Таким чином, подана нею заява від 09 червня 2015 року не змінює правового статусу спірного майна як сумісного майна подружжя, та не має наслідком входження належної їй $\frac{1}{2}$ частини земельної ділянки та житлового будинку до складу спадщини чоловіка.

Постанова ВС від 17 січня 2022 року справа № 932/5274/20 (№ 61-10590св21)
(строк для відкликання заяви про відмову від спадщини не продовжується)

Відмова від прийняття спадщини може бути визнана судом недійсною з підстав, встановлених статтями 225, 229–231 і 233 цього Кодексу.

Заява про відмову від прийняття спадщини може бути відкликана протягом строку для її прийняття (стаття 1270 ЦК України).

Законодавством не передбачено визначення додаткового строку для відкликання заяви про відмову від прийняття спадщини за заповітом.

Твердження заявниці про поважність причини пропуску нею строку для звернення до нотаріуса (нотаріальної контори) із такою заявою через необхідність самоізоляції та похилий вік її матер не можуть бути підставою для задоволення її позовних вимог та застосування в якості аналогії закону частини третьої статті 1272 ЦК України (за позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини).

Постанова ВС від 28 вересня 2022 року справа № 520/8593/17 (№ 61-3607св21) (недійсність паспорта не є підставою недійсності правочину)

Згідно з частиною четвертою статті 1274 ЦК України спадкоємець за законом має право відмовитися від прийняття спадщини на користь будь-кого із спадкоємців за законом незалежно від черги. У частині п'ятій 1274 ЦК України передбачено, що відмова від прийняття спадщини може бути визнана судом недійсною з підстав, встановлених статтями 225, 229–231 і 233 цього Кодексу.

При вчиненні нотаріальної дії нотаріуси встановлюють особу учасників цивільних відносин, які звернулись за вчиненням нотаріальної дії. Встановлення особи здійснюється за паспортом або іншим документом, які унеможливають виникнення будь-яких сумнівів щодо особи громадянина, який звернувся за вчиненням нотаріальної дії. Для нотаріуса встановити особу означає впевнитись, що перед ним дійсно та особа, яка зазначена в паспортному або іншому документі, поданому нею нотаріусу. Процедура встановлення особи передбачає ознайомлення нотаріуса з відповідним документом у присутності особи, яку необхідно встановити.

До паспортної книжечки при досягненні громадянином 25- і 45-річного віку вклеюються нові фотокартки, що відповідають його вікові. Паспорт, в якому не вклеєно таких фотокарток при досягненні його власником зазначеного віку, вважається недійсним. Встановлення державним нотаріусом особи на підставі паспорта громадянина України, який не містив фотокартку при досягненні особою 45-річного віку, не може бути підставою для визнання такого правочину недійсним.

Встановивши, що заява ОСОБА_2 про відмову від прийняття спадщини подана ним особисто, ця заява відповідає його волевиявленню, що було підтверджено ним у судовому засіданні, суди обґрунтовано вважали, що встановлення державним нотаріусом особи на підставі паспорта громадянина України, який не містив фотокартку при досягненні особою 45-річного віку, не може бути підставою для визнання такого правочину недійсним. При цьому суди обґрунтовано зазначили, що вказані дії нотаріуса можуть стати підставою для її притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Постанова ВС від 18 травня 2022 року справа № 138/1735/20 (№ 61-7244св21)
(спадкоємець, якому видано свідоцтво на усе спадкове майно, не з'явився для внесення змін у свідоцтво)

За положеннями частини п'ятої статті 1268 ЦК України спадщина належить спадкоємцю незалежно від часу її прийняття, з моменту відкриття спадщини.

Спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину (частина перша статті 1296 ЦК України).

Відповідно до статті 1297 ЦК України, спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є майно та/або майнові права, які обтяжені, та/або нерухоме майно та інше майно, щодо якого здійснюється державна реєстрація, зобов'язаний звернутися до нотаріуса або в сільських населених пунктах – до уповноваженої на це посадової особи відповідного органу місцевого самоврядування за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на таке майно. Якщо спадщину прийняло кілька спадкоємців, свідоцтво про право на спадщину видається на ім'я кожного з них, із зазначенням імені та частки у спадщині інших спадкоємців.

Оскільки сторони в установленому законом порядку прийняли спадщину, однак лише відповідач отримала свідоцтво про право на все спадкове майно в цілому, чим було порушене право позивача на спадщину, наявні правові підстави для визнання такого свідоцтва про право на спадщину недійсним.

Постанова ВС від 18 травня 2022 року справа № 138/1735/20 (№ 61-7244св21) (спадкоємець, якому видано свідоцтво на усе спадкове майно, не з'явився для внесення змін у свідоцтво)

Вимоги:

визнати свідоцтво про право на спадщину недійсним

Обставини:

23 липня 2005 року помер дід позивача. Спадкоємцями I черги за законом після смерті діда були дружина та син (позивача батько). Батько позивача прийняв спадщину, оскільки на день смерті проживав та був зареєстрований зі спадкодавцем за однією адресою, однак не встиг її оформити, оскільки 26 грудня 2005 помер.

Позивач прийняв спадщину після смерті свого батька в силу положень статті 1268 ЦК України, так як на день смерті останнього був неповнолітнім.

07 квітня 2010 померла його бабуся. Спадкоємцями після її смерті залишились її дочка (відповідачка), яка звернулася до нотаріуса із заявою про прийняття спадщини, а також він за правом представлення відповідно до частини першої статті 1266 ЦК України, прийнявши спадщину після смерті баби на підставі 1268 ЦК України, так як на день смерті останньої був неповнолітнім.

Відповідачка приховала від нотаріуса відомості про те, що крім неї іншим спадкоємцем є позивач. Державним нотаріусом відповідачці 14 березня 2012 видано свідоцтво про право на спадщину за законом на всю спадщину.

В 2019 році позивач звернувся до нотаріуса із заявою про прийняття спадщини після смерті бабусі. Державний нотаріус, з'ясувавши, що позивач дійсно є спадкоємцем після її смерті, звернувся до відповідача з проханням з'явитись до нотаріальної контори для внесення змін до виданого їй свідоцтва про право на спадщину за законом. Однак відповідач до нотаріальної контори не з'явилась, а тому 03 жовтня 2019 року нотаріусом винесено постанову про відмову у видачі свідоцтва про право на спадщину за законом.

Розмір частки, яку він успадкував після смерті дідуся, бабусі та батька становить $\frac{3}{4}$, а частка відповідача становить $\frac{1}{4}$ частки спадкового майна.

Результат: Враховуючи, що було порушене право позивача, наявні правові підстави для визнання свідоцтва про право на спадщину недійсним. Обставина знищення спірного житлового будинку не є підставою для відмови в задоволенні вимог про визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину на це майно.

Постанова ВС від 28 грудня 2020 року справа № 662/826/19 (№ 61-20147св19)
(усунення спадкоємців наступних черг)

Відповідно до статті 1301 ЦК України свідоцтво про право на спадщину визнається недійсним за рішенням суду, якщо буде встановлено, що особа, якій воно видане, не мала права на спадкування, а також в інших випадках, встановлених законом.

Позивач є спадкоємцем першої черги, її право на спадкування передує праву на спадкування відповідача, яка є спадкоємцем четвертої черги. Спадкоємці черги спадкоємців, які закликаються до спадкування, усувають від спадкування тим самим спадкоємців наступних черг.

ВС погодився з тим, що суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованого висновку, що позивачка є спадкоємцем першої черги після смерті батька, їй у іншому іншому провадженні рішенням суду визначено надано додатковий строк для прийняття спадщини, та у визначений судом строк вона подала до нотаріальної контори таку заяву. Проте, свідоцтво про право на спадщину після смерті спадкодавця отримала відповідач, яка є спадкоємицею четвертої черги, звертаючись до нотаріальної контори із заявою про видачу свідоцтва про прийняття спадщини зазначила, що інших спадкоємців немає. Судовим рішенням свідоцтво про право на спадщину визнано

Постанова ВС від 24 серпня 2022 року справа № 538/2344/20 (№ 61-39308св18)
(місце відкриття спадщини)

У цій справі між сторонами існує спір щодо визначення місця відкриття спадщини після смерті спадкодавця, від вирішення якого залежить, хто із спадкоємців прийняв спадщину після смерті спадкодавця – спадкоємець за заповітом, який стверджує, що прийняв спадщину, оскільки проживав разом із спадкодавцем на момент його смерті, чи спадкоємці за законом, які також стверджують, що вважаються такими, які прийняли спадщину, оскільки проживали разом із спадкодавцем на момент його смерті, а також звернулися до нотаріальної контори із заявами про прийняття спадщини протягом шести місяців з дня відкриття спадщини.

Під час вирішення питання, чи прийняли спадкоємці спадщину у порядку частини третьої статті 1268 ЦК України, суди першої та апеляційної інстанцій мають досліджувати та встановлювати фактичне місце проживання спадкодавця на момент смерті та фактичне місце проживання його спадкоємців.

Згідно зі статтею 2 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» (у редакції, чинній на момент відкриття спадщини) реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією, законами чи міжнародними договорами України, або підставою для їх обмеження.

Зазначена правова норма відтворює загальний принцип заборони дискримінації за ознакою наявності чи відсутності реєстрації місця проживання або місця перебування особи.

Аналіз наведених норм права та правила частини першої статті 1221 ЦК України дає підстави стверджувати, що місцем відкриття спадщини є не місце реєстрації спадкодавця, а останнє його місце постійного проживання.

Постанова ВС від 21 жовтня 2020 року справа № 569/15147/17 (№ 61-39308св18)
(зареєстрований із спадкодавцем спадкоємець фактично проживав в іншому місці).

За змістом частини третьої статті 1268 ЦК України спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого статтею 1270 цього Кодексу, він не заявив про відмову від неї.

Частинами першою та другою статті 1269 ЦК України передбачено, що спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем, має подати нотаріусу або в сільських населених пунктах – уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування заяву про прийняття спадщини.

Позивач не надав належних і допустимих доказів на підтвердження факту постійного проживання зі своєю дружиною на час її смерті та не подав нотаріусу у встановлений статтею 1270 ЦК України строк заяву про прийняття спадщини, тому відсутні підстави для визнання свідоцтва про право на спадщину недійсним, виданого іншому спадкоємцю.

Постанова ОП КЦС ВС від 05 вересня 2022 року справа № 385/321/20 (№ 61-9916сво21)
(коло спадкоємців визначається за законом, чинним на час відкриття спадщини)

Спадщина після смерті спадкодавці відкрилася за правилами ЦК Української РСР, а тому коло спадкоємців визначається за законом, чинним на момент відкриття спадщини, тож до спірних правовідносин застосовуються ЦК Української РСР щодо кола спадкоємців.

Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду наголошує на тому, що наступні зміни у законодавстві не впливають на коло спадкоємців, а тому співмешканець (не чоловік) спадкодавці за встановлених фактичних обставин не мав права претендувати на спадщину, а нотаріус, відповідно, не мав права видавати оспорюване свідоцтво.

Видача свідоцтва про право на спадщину співмешканцю підтверджує факт порушення ним прав спадкоємця-сина, як спадкоємця I черги після смерті матері.

Постанова ВС від 15 червня 2022 року справа № 638/4895/15-ц (№ 61-19467св21)

Суди відмовили у визначені позивачу додаткового строку на прийняття спадщини з посиланням на те, що спадщину він оформив на території анексованої АР Крим.

Частиною третьою статті 1272 ЦК України передбачено, що за позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини.

Аналіз вищезазначеної норми закону свідчить про те, що поважними причинами пропуску строку для прийняття спадщини є ті, які пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця на вчинення цих дій.

Положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» встановлюють порядок прийняття спадщини в разі, якщо останнім місцем проживання спадкодавця є тимчасово окупована територія, і надають право спадкоємцям, виконавцям заповіту, кредиторам спадкодавця та іншим особам реалізувати свої права щодо спадкового майна на території України в загальному порядку.

Постанова ОП КЦС ВС від 14 лютого 2022 року справа № 243/13575/19 (№ 61-112689/сво20)
(спадкування страхових виплат)

Право на одержання грошових сум заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, інших соціальних виплат виникає у членів сім'ї спадкодавця внаслідок вказівки закону (стаття 1227 ЦК) та додаткового юридичного факту – смерті спадкодавця. Окрім цього, звичайно, необхідно щоб спадкодавець не реалізував належне йому право на отримання певних сум. Причини, через які ці суми не були отримані, можуть бути різноманітними, але закон не надає їм юридичного значення. Моментом, з якого виникатимуть права на отримання виплат, буде момент смерті спадкодавця.

Законодавець не вказує, що перехід права на отримання цих сум є спадкуванням, а члени сім'ї – спадкоємцями. Це має важливе значення, оскільки дозволяє зробити висновок, що на набуття права на одержання грошових сум відповідно до статті 1227 ЦК України не поширюються норми про спадкування за заповітом або законом, зокрема, щодо усунення від спадкування (стаття 1224), прийняття, строків прийняття та оформлення спадщини, врахування цих сум при визначенні розміру обов'язкової частки (стаття 1241 ЦК), задоволення вимог кредиторів (стаття 1281 ЦК).

Відповідно при включенні зазначених прав до складу спадщини їх спадкування має відбуватися за правилами, встановленими для спадкування за заповітом або законом.

Право на перерахунок певних виплат, яке мав винятково спадкодавець, що був їх одержувачем, оскільки така можливість пов'язана з його суб'єктивним правом (зокрема, право на страхові виплати). Саме тому у членів сім'ї спадкодавця або ж у спадкоємців не виникає права вимагати перерахунку відповідних сум.

Постанова ОП КЦС ВС від 14 лютого 2022 року справа № 243/13575/19 (№ 61-112689/сво20)
(спадкування страхових виплат)

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 20 вересня 2018 року у справі № 243/3505/16-ц (провадження № 14-271цс18) вказано, що «підтверджуючи майнові права фізичних осіб незалежно від перебування їх на обліку як внутрішньо переміщених осіб чи від набуття ними спеціального статусу, закон не передбачає жодних обмежень інших прав таких осіб, які вони можуть реалізувати на території України».

Тому припинення страхових виплат за життя спадкодавця з підстав, не передбачених законом, та не оскарження дій фонду спадкодавцем не зумовлює припинення вже призначених страхових виплат і не позбавляє його спадкоємців можливості спадкувати право на отримання страхових виплат. Право на такі виплати у спадкодавця зберігається і в розумінні положень статті 1227 ЦК України ці виплати вважаються такими, що належали до виплати спадкодавцю.

Постанова ВС від 23 лютого 2022 року справа № 428/10113/20 (№ 61-14299св21)
(спадкування пенсійних виплат)

Згідно із частинами першою та другою статті 52 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» сума пенсії, що належала пенсіонерові і залишилася недоотриманою у зв'язку з його смертю, виплачується по місяць смерті включно членам його сім'ї, які проживали разом з пенсіонером на день його смерті, у тому числі непрацездатним членам сім'ї, зазначеним у частині другій статті 36 цього Закону, які знаходилися на його утриманні, незалежно від того, проживали вони разом з померлим пенсіонером чи не проживали.

Члени сім'ї, зазначені в частині першій цієї статті, повинні звернутися за виплатою суми пенсії померлого пенсіонера протягом шести місяців з дня відкриття спадщини. У разі звернення кількох членів сім'ї, які мають право на отримання суми пенсії, зазначеної у частині першій цієї статті, належна їм відповідно до цієї статті сума пенсії ділиться між ними порівну. У разі відсутності членів сім'ї, зазначених у частині першій цієї статті, або у разі не звернення ними за виплатою вказаної суми в установленій частиною другою цієї статті строк сума пенсії, що належала пенсіонерові і залишилася недоотриманою у зв'язку з його смертю, входить до складу спадщини.

Положення частини третьої статті 52 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та статті 1227 ЦК України узгоджуються з положенням Закону України «Про пенсійне забезпечення», де в частині першій статті 91 вказано, що суми пенсії, що належали пенсіонерові і залишилися недоодержаними у зв'язку з його смертю, передаються членам його сім'ї, а в разі їх відсутності входять до складу спадщини.

Постанова ВС від 23 лютого 2022 року справа № 428/10113/20 (№ 61-14299св21)
(спадкування пенсійних виплат)

Відповідно до частини першої статті 46 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» нараховані суми пенсії, на виплату яких пенсіонер мав право, але не отримав своєчасно з власної вини, виплачуються за минулий час, але не більше ніж **за три роки** до дня звернення за отриманням пенсії. У цьому разі частина суми неотриманої пенсії, але не більш як за 12 місяців, виплачується одночасно, а решта суми виплачується щомісяця рівними частинами, що не перевищують місячного розміру пенсії.

Суди попередніх інстанцій обґрунтовано виходили із того, що положення частини першої статті 46 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», які регулюють виплату пенсіонеру певних сум пенсії не більше ніж за три роки до дня звернення за отриманням пенсії, не розповсюджуються на правовідносини з приводу отримання спадкоємцями померлого пенсіонера тих сум пенсії, які перейшли у спадщину.

Постанова ВС від 23 вересня 2020 року справа № 428/6685/19 (№ 61-7985св20)
(спадкування пенсійних виплат військових)

Стаття 61 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»

Суми пенсії, що підлягали виплаті пенсіонерові з числа військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом та членів їх сімей і залишилися недоодержаними у зв'язку з його смертю, не включаються до складу спадщини і виплачуються тим членам його сім'ї, які належать до осіб, що забезпечуються пенсією у разі втрати годувальника. Проте батьки і дружина (чоловік), а також члени сім'ї, які проживали разом із пенсіонером на день його смерті, мають право на одержання цих сум і в тому разі, якщо вони не належать до осіб, які забезпечуються пенсією у разі втрати годувальника.

ВС погодився з судом першої інстанції, який задовольняючи позовні вимоги, виходив із наявності правових підстав для задоволення позову, оскільки позивач відповідно Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та статті 1227 ЦК України має право на отримання пенсії, яке є спадковим майном.

Верховний
Суд

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!!!